

İRÂDE SAKATLIĞINA BAĞLI OLARAK TAZMİNAT TALEBİ

Compensation Claims Pursuant To Defect Of Consent

Müşerref YAKIŞIK*

ÖZET

Borçlar Kanununda irade sakatlıkları halleri yanılma, aldatma ve korkutma olarak belirlenmiştir. Sözleşmeyi kuran taraf iradelerinde sakatlık söz konusu olduğunda kural olarak, iradesi sakatlanan taraf sözleşmeyle bağlı değildir. Bununla birlikte meydana gelen zararın tazmin edilmesi de olanak dâhilindedir. Yanılmada ancak sözleşme yanılan tarafça iptal edilmişse tazminat söz konusu olabilmektedir. Buna karşın aldatma ve korkutma hallerinde tazminat talebi için sözleşmenin iptal edilmesi zorunlu değildir. Koşulların varlığı halinde sözleşmenin aldatılan veya korkutulanca onanması ya da iptal hakkının kullanılmaması durumunda meydana gelen zararın tazmin edilmesi de hukuken olanak dâhilindedir. Sözleşmenin tarafı olmayan üçüncü bir kişinin aldatmasıyla sözleşme yapılmışsa karşı tarafın bu durumu bilmemesi şartıyla kural olarak aldatılan taraf sözleşmeden dönemez. Aldatılan taraf bu durumda zararını üçüncü kişiden isteyebilir. Korkutma davranışına maruz kaldığı için sözleşme yapmak zorunda kalan taraf, korkutma fiilinin karşı tarafça ya da üçüncü bir kişinin fiiliyle meydana gelmiş olmasına bakılmaksızın bu sözleşmeyi iptal etme imkânına sahiptir. Bu ihtimalde meydana gelen zarar karşı tarafın korkutma fiilini bilip bilmemesine göre karşı taraftan ya da üçüncü kişiden tazmin ettirilebilir. İrade sakatlığına bağlı olarak istenebilecek zarar kural olarak menfi zarar olup bazı durumlarda müsbet zararın da tazmin edilmesi mümkündür. Zararın tazmin edilmesinde kimi durumlarda haksız fiil hükümleri kimi durumlarda da culpa in contrahendo sorumluluğu çerçevesinde sözleşmeye ilişkin hükümler uygulanabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: irade sakatlığı, yanılma, aldatma, korkutma, tazminat

ABSTRACT

Defect of consent situations have been regulated in Turkish Obligations Act as "error", "fraud" and "duress". A party acting under an essential defect of consent when entering into a contract is, in principle, not bound by this contract. Nonetheless, it is possible to demand compensation for damage. Compensation is possible only in the event of the party whose consent is defected has been terminated the agreement. Unlike the case of "error", in the event of "fraud" and "duress", termination of the contract is not required to demand compensation for damage. If requirements fulfilled, even if the party whose consent is defected approves the

* Ankara Hakim Adayı- mu_yakis@yahoo.com

agreement or does not use the right to cancel the agreement it is possible to demand compensation. If the agreement concluded by the effect of third party's "duress" the other party may not cancel the agreement provided that there is knowledge of the situation. The party whose consent is defected may demand his compensation from third party. Also the party whose consent has been defected by way of "fraud" may terminate the agreement regardless of that the other party or third parties' frauds. In principle, "reliance interest" shall be compensated for damage, but in particular circumstances it is also possible to demand "expectation interest". For compensation the damage, provisions with regard to tort liability are applicable to the contract and in some cases; provisions regarding the culpa in cotrahendo responsibility are applicable to it.

Keywords: Defect of consent, error, fraud, duress, compensation.

GİRİŞ

Sözleşmenin geçerlilik şartlarından bir tanesi de taraflara ilişkin irade beyanlarının sıhhatli olmasıdır¹. Başka bir ifadeyle irade beyanlarının sakat olmamasıdır. İrade ile beyan arasında istenerek yaratılan uygunsuzluk halleri, muvazaa, zihni kayıt ve latife beyanıdır. Bunlardan muvazaa, sözleşmenin her iki tarafınca istenerek yapılan uygunsuzluk hali olmasına karşın, zihni kayıt ve latife beyanı bir tarafın isteğiyle yapılan uygunsuzluktur².

İrade ile beyan arasında istenmeyerek meydana gelen uygunsuzluk halleri de yanılma, aldatma ve korkutmadır³. Bir sözleşmede var olan irade sakatlığı, kural olarak iradesi sakat olan tarafa sözleşmeyi iptal etme hakkı vermektedir. Bu çalışmamız açısından, irade sakatlığının söz konusu olduğu durumlarda bu sakatlığın yol açtığı zararın tazmini önem kazanmaktadır. Bu zarar bazen sözleşmenin iptal edilmesi sonucunda olabilirken bazen de sözleşmenin iptal edilmemesinden kaynaklanabilmektedir. Gerek 818 sayılı Borçlar Kanunu gerekse 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, irade sakatlıklarına bağlı olarak meydana gelen zararın tazminine imkân tanımıştır. Biz de her bir irade sakatlığı halini çeşitli ihtimallere göre değerlendirerek hangi durumlarda tazminat

¹ M. Kemal Oğuzman/Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C.1, 6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanununa Göre Güncellenip Genişletilmiş 9. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s.96.

² S. Sulhi Tekinay/ Sermet Akman/ Haluk Burcuoğlu/ Atilla Altop, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993, s. 427; Oğuzman/Öz, s.96; Mehmet Ayan, **Borçlar Hukuku: Genel Hükümler**, Konya, Güncelleştirilmiş 6. Baskı, Mimoza Yayınevi, 2010, s.151.

³ Oğuzman/Öz, s.97; Safa Reisoğlu, **Borçlar Hukuku: Genel Hükümler**, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş Yirmibirinci Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010, s.113; Turgut Akıntürk, **Borçlar Hukuku**, 24. Basım, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010, s.40 vd; Ayan, s.159.

ödenmesi gerektiğini ve bu tazminatın hukuki niteliği ile sınırını izah etmeye çalışacağız.

Bu çalışmada, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu baz alındığından kanunun diline bağlı kalınarak arılaştırılan terimler tercih edilmiştir. Bu bağlamda, “hata” terimi yerine “yanılma”, “hile” terimi yerine “aldatma”, “ikrah” terimi yerine ise “korkutma” terimi kullanılmıştır.

I. İRADE SAKATLIKLARINDA TAZMİNAT BORCUNU DOĞURAN HALLER

A. YANILMA HALİNDE

1. Genel Olarak

Bir sözleşmede tarafların beyanları karşılıklı olarak uyuşmasına karşın, bu beyan ile tarafların iç iradesi arasında istenmeden bir uygunsuzluk hali meydana gelmiş olabilir. Bu uygunsuzluk, bazen irade beyanının istenmeden arzuya uygun olmaması şeklinde olabileceği gibi bazen de iradenin oluşmasına etkili olan düşüncenin gerçek duruma uygun olmaması şeklinde meydana gelebilmektedir. İlkine beyan yanılması ikincisine ise saik yanılması veya saikte yanılma denmektedir⁴.

Yanılma durumunda sözleşmesel ilişkide bulunan tarafların hukuki yararının çatışması söz konusu olmaktadır. İstemeyerek iradesine uygun olmayan tarafın beyanı karşısında bu durumdan haberi olmayan karşı tarafın bu beyana itibar etmesi arasında bir menfaat çatışması söz konusudur. Hukuk sistemimiz, adaletin sağlanması için bu sorunu iki tarafın da çıkarlarını gözetmek suretiyle çözmeye çalışmıştır⁵. TBK m. 30-35 maddeleri arasında “yanılma” kurumu yer almıştır. Buna göre, sözleşme yapılırken esaslı bir yanılmaya düşen tarafın o sözleşmeyle bağlı olmayacağı düzenlenmiş ancak karşı tarafın bu yanılmalı beyana güvenmesi neticesinde uğradığı zararın da tazmin edilmesi hükme bağlanmıştır⁶. Benzer hükümler BK’nın 23-26 maddeleri arasında yer

⁴ Necip Kocayusufpaşaoğlu/ Hüseyin Hatemi/ Rona Serozan/ Abdülkadir Arpacı, **Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2008, s. 393-394; Oğuzman/Öz, s.97; Fikret Eren, **Borçlar Hukuku: Genel Hükümler**, Gözden Geçirilmiş 9. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2006, s.340; Aydın Aybay, **Borçlar Hukuku Dersleri:Genel Bölüm**, İstanbul, 12. Bası, Filiz Kitabevi, 2000, s.60; Ayan, s.160.

⁵ Reisoğlu, s.117; Mustafa Tiftik, “Borç Sözleşmelerinin İrade Sakatlığı Sebebiyle İptalinde Uğranılan Zararların Tazmini”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Erzincan, C.X, S. 3-4, 2006, s.399.

⁶ O. Gökhan Antalya, **Borçlar Hukuku: Genel Hükümler**, C.1, İstanbul, Beta Yayınevi, 1. Baskı, 2012, s.232.

almaktaydı. Sözleşmenin yanılma sebebiyle iptal edilmesi halinde ortaya çıkacak olan karşı tarafın zararlarının tazmini bakımından 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununda yer alan “yanılma” hükümleri, arılaştırma ve dilin sadeleştirilmesi haricinde önemli bir yenilik getirmemiştir.

Yanılan tarafın yanıldığını öğrenmesine karşı sözleşmeyi iptal etmemesi durumunda karşı tarafın herhangi bir zararı doğmayacağından herhangi bir tazminat ödenmesine de ihtiyaç yoktur⁷. Yanılma sebebiyle tazminat talebinin daha iyi anlaşılabilmesi için gerekli olan koşullara değinmekte yarar bulunmaktadır.

2. TAZMİNAT TALEBİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 35 yanılma sebebiyle tazminat bahsini düzenlemektedir. BK m. 35/f. 1’de, “*Yanılan, yanılmasında kusurlu ise, sözleşmenin hükümsüzlüğünden doğan zararı gidermekle yükümlüdür. Ancak, diğer taraf yanılmayı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez*” hükmüne yer vermiştir. Madde metninden de anlaşılacağı üzere, yanılma sebebiyle tazminat talebi için sözleşmenin yanılma sebebiyle iptal edilmiş olması gerekmektedir. Her yanılma halinde, sözleşmenin hükümsüz kılınması alışveriş yaşamını ve ticari hayatta istikrarı olumsuz etkileyeceğinden kanun koyucu, sözleşmenin iptal edilebilme hakkının kullanılabilmesi için yanılmanın esaslı olması ilkesini benimsemiştir⁸. Bununla birlikte yanılmanın esaslı olması hali sözleşmenin iptali için tek başına yeterli değildir. Zira yanılan, dürüstlük kuralına aykırı olarak sözleşmeyi iptal edemez (TBK m. 34) . Özellikle karşı taraf, yanılanın kastettiğini kabul etmeye hazır olduğunu bildirdiğinde artık yanılan sözleşmeyi iptal edemez⁹.

Yanılma sebebiyle tazminat sorumluluğu, kusura dayanan bir sorumluluk halidir¹⁰. Bu husus, kanun maddesinde geçen “*Yanılan, yanılmasında kusurlu ise*” ibaresinden de açıkça anlaşılmaktadır. Yanılgı, yanılanın kusurundan kaynaklanmıyorsa karşı taraf zarara uğramış olsa bile yanılmaya düşenin tazminat ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Örneğin yanılgı, posta memurunun telgrafi yanlış çekmesinden kaynaklanıyorsa burada yanılgıya düşenin kusurundan

⁷ Selim Kaneti, **Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, No: 208, 2007, s. 14; Oğuzman/Öz, s.114.

⁸ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.428; Kocayusufpaşaoğlu, s.395; Oğuzman/Öz, s.98; Aybay, s.60; Ayan, s.160.

⁹ Oğuzman/Öz, s.112; Kocayusufpaşaoğlu, s.443; Antalya, s.231; Aybay, s.63; Ayan, s.165.

¹⁰ Eren, s.356; Reisoğlu, s.118.

bahsedilemeyeceğinden tazminat bakımından yanılıya düşen taraf sorumlu tutulamaz¹¹.

Bir sözleşmenin esaslı yanılma sebebiyle hükümsüz kılınması durumunda karşı tarafın uğradığı zararın yanılan tarafından tazmin edilebilmesi için kanunun aradığı şartlardan biri de, karşı tarafın yanılıgyı bilmemesidir. Başka bir ifade ile taraflardan biri diğerinin yanılmaya düştüğünü biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa bu durumda tazminata hükmedilmez¹². Bu husus BK m 35/ f. 1'in son cümlesinde şu şekilde ifade edilmiştir: *“Ancak, diğer taraf yanılmayı biliyor veya bilmesi gerekiyorsa, tazminat istenemez”*. Esasında yanılma karşı tarafça bilinebildiği zaman, sorun TBK m. 1 bağlamında değerlendirilerek ya sözleşmenin iradelerin uyuşmaması bağlamında hiç kurulmadığı ya da yanılanın gerçek iradesine göre kurulduğu sonucuna ulaşılabacağından TBK m. 35'in uygulanmasına imkân bulunmamaktadır¹³. Netice olarak, şayet karşı taraf TMK m. 3 anlamında iyiniyetli değilse, yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal eden kişinin (bu kişi kusurlu olsa bile) tazminat ödemesi söz konusu olmayacaktır.

Yanılma sebebiyle sözleşmenin hükümsüz kılınması neticesinde karşı tarafın uğradığı zararlar tazminat talebine konu olabilir. Hukuk sistemimizde tazminata egemen olan ilkelerden biri de zenginleşmeye mahal vermemesidir. Şu halde, karşı tarafın zararı söz konusu değilse, yanılan taraf kusurlu olsa bile tazminat ödeme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Tazminatta ödenecek zarar konusunda ayrıntılı bilgi aşağıda ayrıca sunulacaktır.

3. İletmede Yanılma Halinde

TBK m. 33 iletmede yanılma (vasıtada yanılma) konusunu düzenlemiş bulunmaktadır. Söz konusu maddede, sözleşmenin kuruluşuna yönelik iradenin haberci veya çevirmen gibi bir aracı ya da araç tarafından yanlış iletilmesi durumunda, yanılmaya ilişkin hükümlere göre işlem yapılacağı hükme bağlanmıştır¹⁴. Bizim açımızdan önemli olan husus, iletmede yanılma halinde tazminata hükmedilip hükmedilemeyeceği konusudur.

¹¹ A. Samim Gönensay, **Borçlar Hukuku**, 1.C, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi No:80, s.105-106.

¹² Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.440; Kocayusufpaşaoğlu, s.451; Oğuzman/Öz, s.115; Eren, s.356; Ayan, s.166.

¹³ Necip Kocayusufpaşaoğlu, **Güven Nazariyesi Karşında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1968, s.127.

¹⁴ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.436-437; Eren, s.354; Aybay, s.62.

Bu husus kanunda özel olarak yer almamıştır. Kanaatimizce, iletmede yanılma sebebiyle sözleşmenin iptal edilmesi neticesinde ortaya çıkan karşı tarafa ait zararın tazmin edilmesinde şu şekilde hareket edilmelidir. Gerek BK (m.26) gerekse TBK (m. 35) tazminat ödeme yükümlülüğünü yanılanın kusurlu olması şartına bağladığından şayet, aracı veya çevirmen gibi vasitanın yaptığı yanlışlık ile yanılan tarafın davranışı arasında uygun bir nedensellik bağı varsa yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal eden taraf söz konusu zararı gidermelidir. Örneğin, önerinin ehil olmayan bir çevirmen eliyle hazırlanmış olması yanılan taraf açısından bir kusur durumu oluşturacağından bu durumda tazminat ödenmesi söz konusu olmalıdır. Ancak, yanılan tarafa bir kusur isnat edilemiyorsa bu durumda yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal eden tarafın tazminat ödeme yükümlülüğünden bahsedilemeyecektir. Örneğin, PTT memuru gibi bir aracının telgrafi çekerken yanlışlık yapması halinde, yanılana atfedilecek bir kusur söz konusu olamayacağından yanılma hükümlerine dayanarak sözleşmeyi iptal eden tarafın tazminat ödeme yükümlülüğü söz konusu olmamalıdır. Bu durumda şartları varsa ortaya çıkan zararın haksız fiil hükümleri çerçevesinde bizzat vasita tarafından karşılanması yoluna gidilmelidir.

B. ALDATMA HALİNDE

1. Genel Olarak

İrade sakatlıklarından bir diğeri de aldatmadır¹⁵. Aldatma, bir kimsenin davranışıyla başka bir kişiyi irade beyanında bulunmaya yöneltmek için o kişide yanıltıcı bir fikrin doğumuna veya teyidine yahut devamına sebebiyet vermesidir¹⁶. Gerek BK gerekse TBK aldatmanın tanımına yer vermemelerine karşın bir tarafın aldatması sonucunda kurulan sözleşmelerin akıbeti hakkında hükümler barındırmaktadırlar. Genel olarak, aldatıcı davranış neticesinde yanılan kişinin sözleşmeyle bağlı olamayacağı kabul edilerek gerçek iradenin üstünlüğüne önem verilmiştir.

Aldatma sebebiyle sözleşmesel ilişkinin tarafı olan kişi bundan ötürü zarara da uğramış olabilir. Bizim için bu zararın hangi şartlarda tazmin edileceği konusu önem arz etmektedir. Tazminata bağlanan sonuçlar

¹⁵ Geniş açıklama için bkz, Zekeriya Kurşat, **Borçlar Hukuku Alanında Hile**, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, No: 168, 2003, s. 11 vd.

¹⁶ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.444; Kocayusufpaşaoğlu, s.452; Oğuzman/Öz, s.116; Aybay, s.63; Ayan, s.166

bakımından karşı akidin aldatması ile üçüncü kişinin aldatması arasında bazı farklılıklar bulunduğundan her iki durumu ayrı ayrı incelemekte fayda bulunmaktadır.

2. Karşı Akidin Aldatması

Sözleşmenin taraflarından birinin aldatmaya yönelik davranışı neticesinde karşı tarafın yanılmasının söz konusu olduğu durumlarda karşı akidin aldatması söz konusu olur. BK m. 28/ c. 1 ve TBK m. 36/ f. 1 bu durumu düzenlemektedir. Buna göre, taraflardan biri diğerinin aldatması sonucu bir sözleşme ilişkisine girmişse, yanılma esaslı olmasa bile aldatılan kişi, sözleşme ile bağlı değildir. Bu hükümlerle kanun koyucu, bir kişinin aldatıcı davranışlarının kanunca himaye edilmeyeceğini hüküm altına almıştır. Bir tarafın sözleşmenin kurulması sırasında yardımından faydalandığı kişilerin (yardımcı şahısların) aldatması, tarafın aldatması sayılmaktadır¹⁷. Başka bir ifadeyle, karşı akidin yardımcılarının aldatması da karşı akit tarafından yapılmış gibidir.

Aldatma fiiline maruz kalan tarafın ayrıca tazminat hakkına sahip olduğu da kanunda düzenlenmiş bulunmaktadır. Aldatma davranışının etkisiyle sözleşmenin tarafı olan kişinin tazminat hakkı için sözleşmeyi hükümsüz kılması da şart değildir (BK m. 31/f. 2, TBK m. 39/f. 2). Başka bir ifadeyle, sözleşme aldatılan tarafından onansa bile diğer koşulların varlığı halinde tazminat hakkı söz konusu olabilecektir¹⁸. Tazminatın hukuki niteliği ve kapsamı aşağıda ayrıca incelenecektir.

3. Üçüncü Kişinin Aldatması

Aldatma, karşı akidin davranışı sonucu olabileceği gibi üçüncü bir şahsın davranışından da kaynaklanabilir. Bu durumun sözleşmeye olan etkisi konusunda kanun koyucu dengeli bir çözüm bulmuştur. Şayet karşı akit mevcut aldatıcı davranışı biliyorsa ya da bilmesi gerekiyorsa bu durumda aldatmaya ilişkin genel hüküm uyarınca aldatılan kişi sözleşmeyle bağlı değildir. Eğer karşı akit üçüncü kişinin aldatmasını bilmiyorsa ve bilmesi gerekmiyorsa bu durumda aldatılan taraf kural olarak aldatma sebebiyle sözleşmeyi iptal edemez¹⁹. Dikkat edilirse kanun, karşı akidin iyi niyetli olmasına göre üçüncü kişinin aldatma davranışı neticesinde kurulmuş olan sözleşmeye sonuç bağlamıştır. Karşı akit iyiniyetli ise aldatma

¹⁷ Kocayusufpaşaoğlu, s.463; Oğuzman/Öz, s.119; Ayan, s.168; Kurşat, s.128.

¹⁸ Kocayusufpaşaoğlu, s.470; Oğuzman/Öz, s.120; Kurşat, s.123.

¹⁹ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.448; Eren, s.361; Ayan, s.167.

sebebiyle sözleşmeden dönülemez, iyiniyetli değilse aldatılan sözleşmeyle bağlı değildir²⁰. Hemen ifade edelim ki, karşı akidin iyiniyetli olması sebebiyle aldatmadan ötürü sözleşmeyle bağlı olan taraf, yanılmanın esaslı olması koşuluyla yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal etme hakkına sahiptir²¹. Bu durumda yanılmaya ilişkin hükümler uygulama alanı bulur. Yanılma sebebiyle sözleşmeyi iptal eden tarafın karşı tarafa ödediği tazminatı aldatıcı davranışta bulunan üçüncü kişiden istemesi olanak dâhilindedir²².

Üçüncü kişinin aldatmasına maruz kalan tarafın sözleşme sebebiyle uğradığı zararı üçüncü kişiden talep etmesi olanak dâhilindedir. Başka bir ifadeyle üçüncü kişinin aldatması sebebiyle sözleşmeyi iptal edemeyen tarafın tazminat hakkı devam etmektedir (BK m.31/2, TBK m. 39/2)²³.

C. KORKUTMA HALİNDE

1. Genel Olarak

Kanun, korkutma neticesinde iradesi sakatlanan tarafa sözleşmeyi iptal etme hakkıyla birlikte korkutma sebebiyle uğradığı zararlarının tazminini talep imkânı da tanımıştır. Yanılma ve aldatma halinde olduğu gibi korkutma halinde de, korkutulan kişinin tazminat talebinde bulunabilmesi için korkutma nedeniyle bir zararın meydana gelmiş olması gerekmektedir²⁴. Korkutma halinde tazminat talebi için sözleşmenin iptal edilmesine gerek bulunmamaktadır. Bu husus BK m.31/f. 2'de (TBK m. 39/f. 2) açıkça hüküm altına alınmıştır. Bu düzenlemeye göre, aldatma ve korkutma halinde, bağlayıcılığı olmayan sözleşmenin onanması tazminat hakkını ortadan kaldırmaz. Bu hükümden de açıkça anlaşıldığı üzere, korkutma sonucu sözleşmenin hüküm ifade edip etmemesi tazminat talebi bakımından önemli değildir²⁵. Böylelikle, korkutmayla sözleşmesel ilişkiye zorlanmış olan taraf, sözleşmeyi hükümsüz kılıp zararının tazminini isteyebileceği gibi, sözleşmeyi kendisi için de geçerli hale getirip²⁶ zararının tazmin edilmesini de talep edebilmektedir.

²⁰ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.448; Ayan, s.168.

²¹ Oğuzman/Öz, s.119; Aybay, s.64; Tiftik, s.408.

²² Eren, s.362; Ayan, s.167-168; Tiftik, s.408.

²³ Kocayusufpaşaoğlu, s.470; Eren, s.362; Kurşat, s.130.

²⁴ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.457; Eren, s.367; Ayan, s.172.

²⁵ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.457; Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Oğuzman/Öz, s.124; Ayan, s.172.

²⁶ İrade sakatlığı sebebiyle sözleşme, iradesi sakatlanan bakımından düzelebilir hükümsüzlük, karşı taraf açısından ise iptal edilme bozcu şartına bağlı geçerlilik hali teşkil ettiğine ilişkin bkz, Oğuzman/Öz, s.125.

Korkutmaya ilişkin hükümler değerlendirildiğinde, korkutulana ödenecek tazminat ile üçüncü kişinin korkutması nedeniyle korkutulanın sözleşmeyi iptal etmesi üzerine karşı akite ödeyeceği tazminat farklı sonuçlara bağlandığından bu konuları ayrı ayrı değerlendirmekte fayda bulunmaktadır.

2. Korkutmaya Maruz Kalanın Tazminat Talebi

a. Taraf Korkutmasında

BK m. 29 (TBK m. 37) hükmüne göre, taraflardan biri, diğerinin veya üçüncü bir kişinin korkutması sonucunda bir sözleşme yapmışsa bu sözleşmeyle bağlı değildir. Korkutulan taraf, bu sözleşme neticesinde oluşan zararının tazminini korkutan taraftan isteyebilir (BK m.31/2, TBK m.39/2). Böylece korkutma sonucunda sözleşme yapan kişinin zarara uğraması durumunda bu zararın tazmin edilebileceği yasal olarak öngörülmüş bulunmaktadır.²⁷

Sözleşmenin bir tarafı, diğer tarafa veya yakınlarından birine²⁸ kişilik veya malvarlıksal haklarına zarar vereceği tehdidinde bulunarak onu sözleşmeye zorlamışsa, korkutmaya maruz kalan bu sözleşmeyle bağlı olmaz. Bununla birlikte, korkutulanın bu sözleşme nedeniyle oluşan zararı korkutan tarafça tazmin edilir. Sözleşmenin iptal edilmemiş olması tazminat hakkını ortadan kaldırmaz²⁹ (BK m. 31/f. 2, TBK m. 39/f. 2).

b. Üçüncü Kişinin Korkutmasında

Korkutma, üçüncü bir kişinin davranışından kaynaklanmakla birlikte bu durum karşı akitçe bilinmiyorsa veya bilinecek durumda değilse bu sözleşmeden doğan zararın karşı akitçe tazmin edilmesi mümkün değildir. Herhangi bir kusuru olmadığı için karşı akite yöneltilemeyen tazminat talebi bu durumda üçüncü kişiye yöneltilebilir³⁰. Üçüncü kişinin korkutması haksız fiil mahiyetinde olduğundan oluşan zararın da bu kişi tarafından haksız fiil hükümlerine göre tazmin edilmesi her zaman mümkündür. Gerek sözleşmenin korkutulan tarafından iptal edilmesi

²⁷ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Oğuzman/Öz, s.123-124; Ayan, s.172

²⁸ Bu kavram TBK m. 38'de yer almaktadır. BK m.30'da ise "yakın akrabasından birinin" ibaresini kullanmıştı. Bu düzenlemenin (TBK m.38) yerinde olduğunu düşünmekteyiz. Bu konuda Bkz. M. Turgut Öz, **Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler**, İstanbul, Vedat kitapçılık, 2011, s. 8.

²⁹ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Oğuzman/Öz, s.124.

³⁰ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Oğuzman/Öz, s.124.

gerekse sözleşmenin onanması üçüncü kişinin tazminat sorumluluğunu ortadan kaldırmaz (BK m.31/f. 2, TBK m. 39/f. 2).

3. Karşı Tarafın Tazminat Talebi

Üçüncü bir şahsın korkutması sonucunda bir kişiyle sözleşmesel ilişkiye giren tarafın daha sonra bu sözleşmeyi korkutma nedeniyle iptal etmesi durumunda karşı taraf zarara uğrayabilir. Bu durumda karşı akit, korkutma davranışını bilmemesi ve bilecek durumda olmaması şartıyla, sözleşmenin iptal edilmesinden ötürü doğmuş olan zararını sözleşmeyi iptal eden taraftan talep edebilir³¹. Bu husus BK m. 29/f. 2’de, “*İkrah, üçüncü bir şahsın fiili olup ta diğer taraf ona vakıf olmamış yahut vakıf olması lazım bulunmamış olduğu takdirde bu ikraha düçar olan taraf, akdi fesh ederse, hakkaniyet iktiza ettiği halde diğer tarafa tazminat vermeğe mecburdur*” şeklinde ifade edilmiştir. TBK m.37/f. 2’de de aynı mahiyette bir hüküm mevcuttur. Böylelikle, kanun koyucu üçüncü kişinin korkutmasını bilmeyen ve bilmesi de gerekmeyen karşı tarafa, sözleşmenin korkutmaya maruz kalan tarafça iptal edilmesi halinde, tazminat hakkı tanımıştır. Kanun maddesinden de açıkça anlaşılacağı üzere, üçüncü kişinin korkutmasını karşı akit biliyorsa veya bilmesi gerekiyorsa, korkutma sebebiyle sözleşmenin iptal edilmesi nedeniyle karşı akidin tazminat talep etmesi mümkün değildir³².

II. İRADE SAKATLIKLARINDA TAZMİNATIN BELİRLENMESİ VE HUKUKİ NİTELİĞİ

A. YANILMA HALİNDE

Yanılma halinde tazminat talebi ve şartları yukarıda açıklanmıştı. Ancak tazminatın hukuki niteliği tespit edilmediği takdirde uygulanacak kanun hükümleri ile zararın belirlenmesinde hangi ölçütlerin değerlendirmeye esas alınacağı sorunu ortaya çıkacaktır. Kendi kusuruyla yanılıya düştüğü için sözleşmeyi iptal eden tarafın, hiçbir kusuru bulunmayan karşı akidin, bu nedenle ortaya çıkan zararlarını karşılaması gerekmektedir. Buradaki sorumluluğun hukuki dayanağının sözleşme öncesi kusur sorumluluğu (*culpa in contrahendo*)³³ olduğu savunulmaktadır³⁴.

³¹ Eren, s.367-368. Bu durumda karşı akidin zararının üçüncü kişi tarafından karşılanması gerektiği konusunda bkz, Aybay, s.65.

³² Eren, s.367-368.

³³ Geniş bilgi için bkz, Oğuzman/Öz, s.428 vd; Erman Adal, **Akit Öncesi Sorumluluk: Culpa İn Contrahendo**, Doktora Tezi, İstanbul, 1970, s.1 vd.; Ümit Gezder, **Culpa İn Contrahendo**

Culpa in Contrahendo sorumluluğunun hukuki niteliği konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler genel olarak culpa in contrahendo sorumluluğunun sözleşme veya haksız fiil hükümlerine dayandırılıp dayandırılmayacağına ilişkindir³⁵. Zira borca aykırılığa ilişkin hükümlerin uygulanması ile haksız fiil hükümlerinin uygulanması arasında önemli farklar bulunmaktadır. Öncelikle sözleşmeden kaynaklanan sorumlulukta borçlu kusursuzluğunu ispat etmek durumundayken haksız fiil sorumluluğunda alacaklı, borçlunun kusurlu olduğunu ispat etme yükümlülüğü altındadır³⁶. Sözleşmeden kaynaklanan talepler kural olarak BK m. 125'e (TBK m. 146) göre on yıllık zamanaşımı süresine tabi iken haksız fiillerde alacak için bir ve on yıllık zamanaşımı süresi öngörülmüştür (BK m.60)³⁷. Ayrıca yardımcı şahısların sorumluluğu bakımından haksız fiil hükümlerine nazaran sözleşme hükümlerine dayanmak, alacaklı açısından daha avantajlıdır³⁸.

Culpa in Contrahendo sorumluluğunun haksız fiil hükümlerine dayandırılması fikrini savunanlara göre, sözleşmeye hazırlık sürecinde dürüstlük kuralına aykırı davranışlar haksız fiil halini teşkil etmektedir. Tarafları bağlayan bir sözleşme olmadığından sözleşme öncesi müzakerelerdeki kusurlu davranışlara ancak haksız fiil hükümleri uygulanabilir³⁹.

Öğretide genel kabule uygun olarak bizim de benimsediğimiz görüşe göre ise, sözleşme öncesi müzakerelerde tarafların kusurlu davranışlarına borca aykırılığa ilişkin hükümler uygulanmalıdır⁴⁰. Çünkü sözleşme

Sorumluluğu, İstanbul, Beta Yayınevi, 2009, s.2 vd; Cem Baygın, "Culpa İn Contrahendo sorumluluğu ve Amerikan Hukukundaki Uygulaması", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, Erzincan, C.IV, S. 1-2, 2000, s.345 vd.

³⁴ Gönensay, s.33; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.439; Eren, s.358; Tiftik, s.401.

³⁵ Oğuzman/Öz, s.430-431; Eren, s.358; Gezder, s.97; Tiftik, s.401; Baygın, s.347-348.

³⁶ Oğuzman/Öz, s.431; Eren, s.358; Tiftik, s.401-402.

³⁷ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun 72. Maddesi, haksız fiillerde zamanaşımı süresini iki ve on yıl olarak öngörmüştür.

³⁸ Oğuzman/Öz, s.431; Eren, s.358; Ayan, s.169.

³⁹ Ahmet M. Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku**: Genel Hükümler, Genişletilmiş 13. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2007, s.75. Bu görüşü savunanlar için ayrıca bkz, Gezder, s.73.

⁴⁰ Oğuzman/Öz, s.431; Antalya, s.135; Yargıtay, yeni tarihli bir kararında culpa in contrahendo sorumluluğunu geniş bir şekilde değerlendirerek, "...O halde, sözleşme görüşmelerinden kaynaklanan uyumsuzluğun; haksız fiil kurallarına göre değil, sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği kuşkusuzdur. Çünkü, davacıya mağazada satın almak istediği eşyaların gösterilmesi isteği ve bu isteğin kabulü, bir satım olup, böylece hukuksal işlem niteliğinde bir sonuç meydana getirmek amaçlanmaktadır. Bu ise, sırf hatır için, lütfen ve nezaket icabı olarak yapılan işlerdekinin tersine, yalnızca eylemsel bir olaydan ibaret olmayıp, taraflar arasında satımı hazırlayan sözleşme benzeri karakterde bir hukuksal ilişki doğurmuş; bu ilişki de, satıcının ve

görüşmelerinin başlamasıyla taraflar arasında bir borç ilişkisi doğmuştur. Bu borç ilişkisi, sözleşme görüşmeleri süresince özenli davranma, karşı tarafın kişi ve malvarlığına zarar vermeme, dürüst davranma gibi genel olarak “özen gösterme” yükümlülüklerini kapsamaktadır⁴¹. Taraflardan birinin bu kurallara aykırı davranması haksız fiilden ziyade mevcut borç ilişkisinin ihlali mahiyetinde olup bu durumlarda sözleşmeye ilişkin hükümler uygulanmalıdır.

Yanılma sebebiyle sözleşmenin yanılan tarafından iptal edilmesinden kaynaklanan karşı tarafın zararının culpa in contrahendo sorumluluğu çerçevesinde borca ilişkin hükümlere göre tazmin edilmesi gerektiğini belirttikten sonra zararın kapsamının da belirlenmesi gerekmektedir. Borca ilişkin hükümler çerçevesinde culpa in contrahendo sorumluluğunda, zararın tazmini bakımından menfi zarar, müsbet zarar ölçütleri kullanılmaktadır.

Bir sözleşmenin geçerli olduğuna inanan tarafın daha sonra sözleşmenin geçersizliği ya da iptali nedeniyle uğradığı zarar, menfi (olumsuz) zarar olarak ifade edilir⁴². Başka bir ifade ile geçerli bir sözleşmenin kurulduğuna ilişkin haklı beklentisi (güveni) boşa çıkan tarafın uğradığı zarar, menfi zararı ifade etmektedir⁴³. Bu tespit bağlamında Borçlar Kanununun 108/f. 2. maddesinde (TBK m.125/f. 3) öngörülen zararın da menfi zarar olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, temerrüde düşülmesi sebebiyle sözleşmeden dönme hakkının kullanılması halinde borçlu kusursuzluğunu ispat etmediği taktirde alacaklı, sözleşmenin hükümsüzlüğü nedeniyle uğradığı zararı talep etme hakkına sahiptir. İşte bu maddede bahsedilen “sözleşmenin hükümsüz kalması sebebiyle uğradığı zarar” ibaresi menfi zararı belirtmektedir. Burada bahsedilen zarar, şayet taraf bu sözleşmeyi yapmasaydı uğramayacağı zarardır. Bu bağlamda, sözleşmeyi kurma masrafları⁴⁴ (örneğin, telefon, fax, noter giderleri, sözleşmenin yapılması için yapılan seyahatler, barınma vs.

satım alma isteklisinin malın gösterilmesi ve incelenmesinde öbür tarafın sağlığı ve malı için gereken özeni göstermekle yükümlü olması bakımından hukuksal işleme ilişkin yükümlülükler getirmiştir. Bu nedenle uyumsuzluğun sözleşme hukuku çerçevesinde çözümlenmesi gerekmektedir...” sonucuna ulaşmıştır, Yarg. HGK, 01.12.2010, E:2010/13-593; K:2010/623 (Kazancı İçtihat Bankası), 24.11.2011.

⁴¹ Antalya, s.134.

⁴² Kocayusufoğlu, s.444-445; Oğuzman/Öz, s.431; Mustafa Reşit Karahasan, **Türk Borçlar Hukuku: Genel Hükümler**, 1.C, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003, s.86; Ayan, s.213; Vedat Buz, **Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme**, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 1998, s.240.

⁴³ Kocayusufoğlu, s.444; Karahasan, s.86; s.340; Tiftik, s.400; Kurşat, s.131.

⁴⁴ Kocayusufoğlu, s.445; Oğuzman/Öz, s.114; Karahasan, s.87; Gezder, s.197.

giderler), sözleşmenin ifa edileceği zannıyla yapılan masraflar⁴⁵ (örneğin alacaklı, ifaya olan güveni çerçevesinde depo kiralamışsa veya edimini yerine getirmek için kredi çekmişse bu kredinin faizi), sözleşmenin ifasının sağlamak için yapılan giderler (örneğin noter marifetiyle borçluya yapılan ihtar masrafları), alacaklının ifaya olan güven sebebiyle üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmeler çerçevesinde uğradığı zararlar menfi zarar kapsamına dahil olmaktadır.

Müsbet (olumlu) zarar, borcun ifasındaki maddi yararın gerçekleşmemesi nedeniyle alacaklının uğradığı zarardır⁴⁶. Diğer bir deyişle, alacaklının malvarlığının mevcut durumuyla, borcun ifa edilmiş olması halinde alacağı hal arasındaki oluşan fark müsbet zarar olarak ifade edilir⁴⁷. Genellikle müsbet zarar, menfi zarardan fazladır. Ancak tersi durumlar da olabilir⁴⁸.

Bu açıklamalardan sonra yanılma sebebiyle sözleşmenin yanılan tarafından iptal edilmesinde tazmin edilecek zararın menfi zarar olduğunu ifade etmek gerekmektedir⁴⁹. Başka bir ifadeyle, yanılma sebebiyle karşı tarafın tazminat olarak talep edeceği zarar, geçersiz kılınan sözleşme olmasaydı uğranılmayacak olan zarardır. Bu husus, BK

⁴⁵ Kocayusufpaşaoğlu, s.445; Oğuzman/Öz, s.114; Karahasan, s.87; Gezder, s.197.

⁴⁶ Kocayusufpaşaoğlu, s.445; Ayan, s.213; Karahasan, s.85; Tiftik, s.400; Kurşat, s.131; Gezder, s.201.

⁴⁷ Müsbet zarar ile menfi zarar arasındaki ayrımın anlaşılması için bu konuyu bir örnekle izah etmek yararlı olacaktır. (A), (X) markalı bir otomobil almak için (B) ile on bin liraya anlaşır. Bu arada (C) aynı özellikteki araç için on iki bin lira teklifinde bulunur ancak (A), (B) ile sözleşme imzalar. (A) bedelini ödemesine karşın (B) aracı teslim etmez. Bunun üzerine diğer koşullar da sağlanarak (A) sözleşmeden döner. Bu sırada (X) markalı aynı özellikteki aracın piyasa değeri on beş bin lira olmuştur. Bu örneğimize baktığımızda (A), (B) ile sözleşme yapmasaydı (C)'den on iki bin liraya (X) otomobilini satın alacaktı. (A) sözleşmenin geçersiz olmasından sonra aynı aracı on beş bin liraya alabilmektedir. Bu nedenle (A)'nın menfi zararı üç bin liradır. Eğer (A), (B) ile sözleşmesel ilişkiye geçmeseydi bu zarara uğramayacaktı. (B) sözleşmeye uygun olarak borcunu ifa etseydi (A) on bin lira karşılığında otomobilin sahibi olacaktı. Ancak, aracın piyasa değeri on beş bin lira olduğundan, sözleşmenin ifası durumunda (A)'nın ödediği meblağ ile ifanın yapılmaması sonrasında meydana gelen fark olan beş bin lira müsbet zararı oluşturur.

⁴⁸ Oğuzman/Öz, s.455.

⁴⁹ Öğensay, s.104; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.439-440; Kocayusufpaşaoğlu, s.444; Oğuzman/Öz, s.114; Eren, s.357; Aybay, s.63; Ayan, s.166; Gezder, s.150; "...Bu koşulların varlığı halinde hataya düşen taraf; isterse iptal hakkının kullanmak suretiyle hukuki ilişkiye geçmişe etkili (makable şamil) olarak ortadan kaldırılabilir ve verdiği şeyi geri isteyebilir. Yeter ki hatanın ileri sürülmesi BK'nın 25. ve MK'nın 2. maddesinde hükme bağlanan dürüstlük kurallarına aykırı olmasın. Hemen belirtmek gerekir ki, sözleşme yapılırken hataya düşen tarafın kusurlu bulunması sözleşmenin iptaline engel değildir. Ne var ki, BK'nın 26. maddesinde ön görüldüğü gibi hatayı bilmeyen veya bilecek durumda bulunmayan ve kusursuz olan karşı tarafın menfi, gerektiğinde müspet zararının ödenmesi gerekir..."; Yarg. 1. HD, 23.03.2010, E:2009/12567; K:2010/3259(Kazancı İçtihat Bilgi Bankası), 24.11.2011.

m. 26'da "mukavelenin bu suretle feshinden mütevellit zararı", TBK m. 35'te ise "sözleşmenin hükümsüzlüğünden doğan zarar" olarak belirtilmiştir.

BK m. 26/f. 2, yanılma sebebiyle sözleşmenin feshinde hakkaniyet gerektiriyorsa karşı tarafın menfi zararının üstünde bir tazminata da hükmedilebileceği ifade edilmiştir. Bu maddenin karşılığı olan TBK m.35/f. 2 menfi zarara ek olarak hükmedilecek tazminatın sınırını da belirtmiştir. Buna göre, tazminatın üst sınırı ifadan beklenen yarar yani müsbet zarardır. BK'da herhangi bir üst sınır belirtilmediğinden üst sınırın ne olacağı konusunda tereddütler bulunmaktaydı. BK'daki düzenlemenin müsbet zarar olduğu öğretisi⁵⁰ tarafından kabul edilmesine rağmen TBK'nın bu hususu açıkça düzenlemesi yerinde bir davranış olmuştur.

B. ALDATMA HALİNDE

1. Karşı Akidin Aldatmasında

Sözleşmenin aldatıcı davranış etkisiyle yapılmış olması durumunda kanunda öngörülen tazminat taleplerini yukarıda izah etmiştik. Tazminatın belirlenmesinde hangi hükümlerin uygulanacağı tespit edilerek söz konusu tazminatın (iradenin aldatma sebebiyle sakatlanması halinde talep edilecek tazminat) hukuki niteliğinin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Aldatma ile haksız fiil ayrı hukuki müessese olmalarına karşın aldatma fiili aynı zamanda ve genellikle bir haksız fiil teşkil etmektedir⁵¹. Gerçekten aldatma suretiyle bir kişinin yanılığa düşürülmesi hukuka aykırıdır. Hal böyle olunca aldatma nedeniyle talep edilecek tazminatın haksız fiil hükümlerine göre istenmesi pekâlâ mümkündür⁵².

Sözleşmenin kurulumunda, bir tarafın iradesinin karşı akidin aldatmalı davranışıyla oluşması aynı zamanda bir sözleşme öncesi ihlal halidir. Sözleşme öncesi görüşmelerde tarafların dürüstlük kuralına riayet etmesi bir yükümlülük olduğundan aldatma davranışının bu yükümlülüğe

⁵⁰ Gönensay, s.104; Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.440; Oğuzman/Öz, s.114; Eren, s.357; Ayan, s.166; Tiftik, s.400; Gezder, s.150.

⁵¹ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.456; Kılıçoğlu, s.166; Aybay, s.64; Kurşat, s.124; Elif Yavuz, Türk ve İngiliz Hukukunda Hile Kavramına Bakış, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2007, s.72.

⁵² Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.456-457; Kocayusufoğlu, s.469; Kurşat, s.124-125; Mustafa Fadıl Yıldırım, **Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile**, Ankara, Nobel Yayınevi, 2002, s.266.

aykırılığı aynı zamanda bir culpa in contrahendo sorumluluğunu doğurmaktadır⁵³.

Bu iki sorumluluk türünden hangisine dayanılacağı konusunda farklı fikirler ileri sürülmesine karşın genel olarak burada hakların yarışmasının söz konusu olduğu ve tazminat alacaklısının başvuracağı sorumluluk türünü seçmede özgür olduğu fikri kabul edilmektedir⁵⁴. Başka bir ifadeyle aldatma davranışına maruz kalan tarafın dilerse haksız fiil hükümlerine dilerse culpa in contrahendo sorumluluğuna dayanabileceği savunulmaktadır. Her iki sorumluluk haline birlikte başvurup iki kez tazminat talebinde bulunmaya imkân bulunmamakla birlikte bazı noktalarda haksız fiil sorumluluğuna, bazı noktalarda da borca ilişkin sorumluluğa dayanma mümkün değildir⁵⁵.

Karşı akidin aldatması halinde, aldanan tarafın tazminat talebinde bulunabilmesi için sözleşmeyi iptal edip etmemesinin bir önemi bulunmamaktadır (BK m.31/2, TBK m. 39/2). Sözleşmenin aldatıcı davranış etkisiyle yapılmış olması durumunda aldatılan tarafın hangi zararı talep edebileceği gerek BK'da gerekse TBK'da özel olarak düzenlenmemiştir. Öğretide genel olarak kabul edilen fikre göre⁵⁶ karşı akidin aldatmasında tazminat olarak talep edilebilecek zarar, menfi zarardır. Bizce de talep edilmesi gereken zarar menfi zarardır. Zira, eğer müspet zararın tazmin edilme imkanı olsaydı bu husus açıkça kanunda düzenlenirdi. Bu hususta bir hüküm bulunmadığına göre tazmin edilecek zararın menfi zarar olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

2. Üçüncü Kişinin Aldatmasında

Üçüncü kişinin aldatmasında kimlerin üçüncü kişi sayılacağını yukarıda izah etmiştik. Üçüncü kişinin aldatması karşı akit tarafından biliniyorsa veya bilinmesi gerekiyorsa aldatma karşı akitin aldatması sayılır⁵⁷. Böylesi bir durumda hem üçüncü kişi hem de karşı akit, meydana gelen zarar bakımından BK m. 50 (TBK m. 61) hükmü uyarınca müteselsilen sorumludurlar⁵⁸. Şayet üçüncü kişinin aldatması karşı akitçe bilinmiyorsa ve bilinmesi de gerekmiyorsa bu durumda aldatmaya uğrayan taraf

⁵³ Kocayusufpaşaoğlu, s.469; Eren, s.362; Kılıçoğlu, s.170; Tiftik, s.407; Kurşat, s.126; Yıldırım, s.266.

⁵⁴ Kocayusufpaşaoğlu, s.469; Eren, s.362; Ayan, s.169; Tiftik, s.407; Kurşat, s.128.

⁵⁵ Kurşat, s.12-129.

⁵⁶ Kocayusufpaşaoğlu, s.469; ; Tiftik, s.406; Kurşat, s.131; Yıldırım, s.268.

⁵⁷ Kocayusufpaşaoğlu, s.463.

⁵⁸ Tiftik, s.408-409.

sözleşmeyi aldatma hükümlerine göre iptal edemez. Bu halde yanılmanın esaslı olması halinde yanılma hükümleri çerçevesinde sözleşmenin iptali sağlanabilir. Eğer yanılan taraf sözleşmeyi iptal ettiği için karşı akite tazminat ödemişse, yanılanın üçüncü kişiye haksız fiil hükümlerine göre rücu hakkı bulunmaktadır⁵⁹.

Üçüncü kişinin aldatmasının karşı akitçe bilinmemesi halinde aldatmaya maruz kalan taraf sözleşmeyi aldatma hükümlerine göre iptal edemediğinden bu sözleşme nedeniyle uğradığı zararları nasıl tazmin edeceği sorusu akla gelmektedir. Üçüncü kişiyle aldanan arasında bir sözleşmesel ilişki bulunmadığından kural olarak culpa in contrahendo sorumluluğuna dayanılmaz. Bu durumda aldanan taraf zararlarını haksız fiil hükümlerine göre tazmin ettirebilir⁶⁰. Sözü edilen zarar kural olarak menfi zarardır. Aldatmaya maruz kalan taraf, sözleşmenin ifa edilmemesinden kaynaklanan zararların tazmini değil, aldatmadan kaynaklanan ve sözleşmenin onaylanması ile ortadan kalkmayan zararların tazminini isteyebilecektir⁶¹. Her ne kadar sadece menfi zararların tazmininin isteneceği ifade ediliyorsa da hâkim, BK m. 43 hükmü gereğince somut duruma göre tazminat miktarını kararlaştırabilecektir⁶².

C. KORKUTMA HALİNDE

1. Genel Olarak

Korkutma halinde tazminat sorumluluğunun sebebi genellikle aldatmadaki gibidir. Korkutmada da korkutulan kural olarak sözleşmeyle bağlı değildir. Üçüncü kişinin korkutmasında, aldatmadan farklı olarak karşı akitin korkutmayı bilmemesi veya bilecek durumda olmaması sözleşmenin iptali açısından önem arz etmemektedir. Aldatmada olduğu gibi korkutmada da tazminat talebi için sözleşmenin iptal edilmesine gerek yoktur⁶³.

Korkutmada tazminatın hukuki niteliğini karşı akidin ödemek zorunda olduğu tazminat ile karşı akide ödenecek tazminat bakımından ayrı ele almak faydalı olacaktır.

⁵⁹ Tiftik, s.408.

⁶⁰ Kocayusufpaşaoğlu, s.470; Oğuzman/Öz, s.120; Eren, s.363; Kurşat, s.129.

⁶¹ Kurşat, s.134-135.

⁶² Kurşat, s.135, dn ,665.

⁶³ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.457; Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Kılıçoğlu, s.179; Ayan, s.172; Tiftik, s.411.

2. Korkutmaya Maruz Kalanın Talep Edeceği Tazminat

a. Karşı Akidin Korkutmasında

Korkutma davranışı da aldatmada olduğu gibi aynı zamanda haksız fiil halini oluşturmaktadır⁶⁴. Sözleşmenin karşı akidin korkutması sonucunda yapılmış olması bir haksız fiil halini teşkil etmektedir. Bu aynı zamanda sözleşmesel ilişkiye başlayan tarafların birbirine karşı “özen gösterme yükümlülüğü” kuralını ihlal ettiği için bir culpa in contrahendo sorumluluğudur. Aldatma bahsinde de ifade ettiğimiz üzere hakların yarışması söz konusu olduğundan tazminat talebinde bulunan taraf hem haksız fiil sorumluluğu hem de culpa in contrahendo sorumluluğuna başvurabilir⁶⁵. Culpa in contrahendo sorumluluğunda sözleşme hükümleri kıyasen uygulandığı için bu sorumluluk türü başvuran açısından daha elverişlidir.

Korkutma sonucu korkutmaya maruz kalan kişi kural olarak menfi zararını talep edebilir⁶⁶. Başka bir ifadeyle korkutma sonucu yaptığı sözleşme neticesinde uğradığı zararın tazmini talep edebilir.

b. Üçüncü Kişinin Korkutmasında

Üçüncü kişinin korkutması sonucu sözleşme yapan tarafın uğradığı zararı tazmin ettirmesi tazminat hukukunun bir gereğidir. Üçüncü kişi ile sözleşmenin tarafı arasında bir sözleşme görüşmesi bulunmadığından burada culpa in contrahendo sorumluluğuna dayanmak mümkün değildir. Bu nedenle üçüncü kişiye karşı açılacak tazminat davalarında zarara uğrayan taraf haksız fiil hükümlerine dayanmak durumundadır⁶⁷.

Haksız fiil hükümlerine göre tazmini talep edilecek zarar menfi zarar olmalıdır⁶⁸. Korkutmaya maruz kalan taraf, sözleşmenin ifa edilmemesinden kaynaklanan zararların tazminini değil, korkutmadan kaynaklanan ve sözleşmenin onaylanması veya iptal edilmesi ile ortadan kalkmayan zararların tazminini isteyebilecektir.

⁶⁴ Tekinay/ Akman/ Burcuoğlu/ Altop, s.456; Eren, s.367; Antalya, s.249; Ayan, s.172; Ersin Sevindik, İbrahim, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2008, s.119.

⁶⁵ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Kılıçoğlu, s.179; Tiftik, s.412; Sevindik, s.121.

⁶⁶ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Eren, s.367.

⁶⁷ Kocayusufpaşaoğlu, s.478; Oğuzman/Öz, s.99; Eren, s.367; Ayan, s.172; Tiftik, s.412.

⁶⁸ Tiftik, s.412; Sevindik, s.128.

3. Karşı Akide Ödenecek Tazminat

Üçüncü kişinin korkutması neticesinde sözleşmenin korkutma davranışına maruz kalan tarafından iptal edilmesi durumunda karşı akidin zararının sözleşmeyi iptal edince tazmin ettirilmesi gerektiğini izah etmiştik. BK m.29/f.2 (TBK m. 37/f.2) hükmü, korkutma nedeniyle sözleşmenin iptal edilmesi sonucunda karşı tarafa ödenecek tazminat talebi bakımından kendine özgü bir düzenleme niteliğindedir. Bu hükümle korkutma davranışına maruz kalan tarafa, kusuruna bakılmaksızın hakkaniyet gerektiriyorsa karşı tarafın zararını ödeme yükümlülüğü düzenlenmiştir⁶⁹. Bu da üçüncü kişinin korkutması sonucu sözleşme yapan ancak daha sonra sözleşmeyi iptal eden tarafın karşı akide ödeyeceği tazminat için kanunla bir kusursuz sorumluluk hali oluşturulduğunu göstermektedir⁷⁰.

Üçüncü kişinin korkutması nedeniyle sözleşmeyi iptal edenin, TMK m. 3 anlamında iyiniyetli olan diğer tarafa karşı sorumluluğunun fedakârlığın denkleştirilmesi esasına dayandığı kabul edilmektedir⁷¹. Zira, bir tarafta iradesi sakatlanan kişinin sözleşmeyle bağlı olmaması hakkı öngörülmüşken, bu durumu bilmeyen ve bilmesi de gerekmeyen karşı tarafın sözleşmenin iptali neticesinde uğradığı zarara katlanması söz konusudur. Başka bir ifadeyle kanun koyucu menfaatlerin dengelenmesi adına bir tarafa sözleşmeyle bağlı olmama hakkı diğer tarafa da zararının tazmin edilmesi imkânını sağlamıştır. Bu ortalama çözüm için her iki tarafın da bir miktar fedakârlığa katlanması esası benimsenmiştir.

Korkutmada yer alan bu düzenlemenin neden aldatma için de öngörülmeyeceği akla gelebilir. Üçüncü kişinin aldatmasında, aldatılanın sözleşmeyi iptal edebilmesi için karşı tarafın bu aldatmayı bilmesi veya biliyor olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, lehine aldatma yapılan tarafın iyiniyetli olması halinde sözleşmenin iptal edilebilmesi söz konusu olmayacaktır. Dolayısıyla, karşı akidin herhangi bir zararı olmayacağından aldatma bahsinde buna benzer bir hükmün yer almaması işin doğası gereğidir⁷².

Sözleşmenin üçüncü kişinin korkutması sebebiyle iptali sonucunda tazmin edilecek karşı akidin zararı, menfi zarardır⁷³. Ancak burada bir

⁶⁹ Eren, s.368; Tiftik, s.413; Sevindik, s.132.

⁷⁰ Eren, s.368; Tiftik, s.413; Sevindik, s.132.

⁷¹ Eren, s.368; Tiftik, s.413; Sevindik, s.133.

⁷² Kurşat, s. 148-149.

⁷³ Aynı yönde bkz, Sevindik, s.132.

hakkaniyet sorumluluğu söz konusu olduğundan, tazminatın miktarı tespit edilirken menfi zararın tamamına hükmedilip hükmedilmeyeceği konusunda hâkim BK m. 43/f.1 (TBK m. 51) düzenlemesine göre hareket etmelidir.

Korkutmaya maruz kaldığı için sözleşmeyi iptal eden tarafın karşı akide ödediği tazminat bakımından üçüncü kişiye haksız fiil hükümlerine göre rücu hakkı saklıdır⁷⁴.

SONUÇ

Borçlar Kanununda düzenlenmiş olan irade sakatlıkları hallerinde kural olarak, iradesi sakatlanan tarafın sözleşmeyle bağlı olmaması ilkesi benimsenmiştir. Bununla birlikte iradenin sakatlanmasına bağlı olarak meydana gelen zararın tazmin edilmesi ilkesi de benimsenmiştir.

Yanılma halinde tazminat talebi için sözleşmenin yanılma sebebiyle iptal edilmiş olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, yanılma halinde tazminat talebi sözleşmenin yanılma sebebiyle iptaline bağlanan bir haktır. Sözleşmenin yanılma sebebiyle iptalinde karşı tarafın tazminat talebi için yanılan tarafın kusurlu olması, karşı tarafın zararının doğmuş olması ve karşı tarafın iyiniyetli olması gerekmektedir. Yanılma halinde karşı tarafa ödenecek tazminatın hukuki niteliği culpa in contrahendo sorumluluğudur. Tazmin edilecek zarar ise kural olarak menfi zarardır.

Sözleşmenin aldatma sebebiyle iptal edilmesinde aldatılan tarafın tazminat hakkı söz konusudur. Aldatma davranışı karşı akitçe yapılmışsa, karşı akit dilerse haksız fiil hükümleri dilerse culpa in contrahendo esasına göre borca ilişkin hükümler çerçevesinde aldatmaya maruz kalan tarafın menfi zararını karşılamak zorundadır. Üçüncü kişinin aldatmasında ise üçüncü kişi, haksız fiil hükümleri çerçevesinde meydana gelen zararın tazmininden sorumludur. Yanılmadan farklı olarak aldatma sebebiyle tazminat talebi için sözleşmenin iptal edilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır.

Korkutma davranışı ister karşı akit tarafından olsun ister üçüncü kişi tarafından olsun korkutmaya maruz kalan taraf sözleşmeyle bağlı değildir. Korkutmanın karşı akitçe gerçekleşmesi durumunda karşı akit, aldatmada olduğu gibi hem haksız fiil hükümleri hem de culpa in contrahendo esasına göre korkutmaya maruz kalanın menfi zararlarından

⁷⁴ Tiftik, s.413.

sorumludur. Üçüncü kişinin korkutmasında ise üçüncü kişinin haksız fiil hükümleri çerçevesinde sorumluluğu kabul edilmektedir.

Diğer irade sakatlığı hallerinden ayrı olarak korkutmanın üçüncü kişinin davranışından kaynaklanması durumunda, sözleşmenin korkutmaya maruz kalanca iptal edilmesi nedeniyle karşı akidin (iyiniyetli olmak şartıyla) oluşan zararları fedakarlığın denkleştirilmesi esası çerçevesinde sözleşmeyi iptal edenden istenebilmektedir. Hakkaniyet gereği kabul edilen bu tazminat bir kusursuz sorumluluk örneğini teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

Adal, Erman: Akit Öncesi Sorumluluk: Culpa İn Contrahendo, Doktora Tezi, İstanbul, 1970.

Akıntürk, Turgut :Borçlar Hukuku, 24. Basım, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010.

Antalya, O. Gökhan: Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, C.1, İstanbul, Beta Yayınevi, 1. Baskı, 2012.

Ayan, Mehmet: Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Konya, Güncelleştirilmiş 6. Baskı, Mimoza Yayınevi, 2010.

Aybay, Aydın: Borçlar Hukuku Dersleri: Genel Bölüm, İstanbul, 12. Bası, Filiz Kitabevi, 2000.

Baygın, Cem: “Culpa İn Contrahendo sorumluluğu ve Amerikan Hukukundaki Uygulaması”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Erzincan, C.IV, S. 1-2, 2000.

Buz, Vedat: Borçlunun Temerrüdünde Sözleşmeden Dönme, Ankara, Yetkin Yayıncılık, 1998.

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Gözden Geçirilmiş 9. Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2006.

Gezder, Ümit:Culpa İn Contrahendo Sorumluluğu, İstanbul, Beta Yayınevi, 2009.

Gönensay, A. Samim: Borçlar Hukuku, 1.C, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi No:80.

Kaneti, Selim:Haksız Fiilde Hukuka Aykırılık Unsuru, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, No: 208, 2007.

Karahasan, Mustafa Reşit: Türk Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, 1.C, İstanbul, Beta Yayınevi, 2003.

Kılıçoğlu, Ahmet M. : Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Genişletilmiş 13. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2010.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Borçlar Hukuku Genel Bölüm Birinci Cilt, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2008.

Hüseyin/Serozan, Rona / Arpacı Abdülkadir:(Kocayusufpaşaoğlu) Kocayusufpaşaoğlu, Necip: Güven Nazariyesi Karşında Borç

Sözleşmelerinde Hata Kavramı, İstanbul, Garanti Matbaası, 1968.
(Kocayusufpaşaoğlu, Hata).

Kurşat, Zekeriya: Borçlar Hukuku Alanında Hile, İstanbul, Kazancı Hukuk Yayınları, No: 168, 2003.

Oğuzman, M. Kemal/Öz, M. Turgut:Borçlar Hukuku Genel Hükümler, C.1, 6098 sayılı Yeni Türk Borçlar Kanununa Göre Güncellenip Genişletilmiş 9. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011.

Öz, M. Turgut: Yeni Borçlar Kanununun Getirdiği Başlıca Değişiklikler ve Yenilikler, İstanbul, Vedat kitapçılık, 2011.

Reisoğlu, Safa: Borçlar Hukuku: Genel Hükümler, Güncelleştirilmiş ve Genişletilmiş Yirmibirinci Bası, İstanbul, Beta Yayınevi, 2010.

Sevindik, Ersin: İkraah, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2008.

Tekinay, S. Sulhi / Akman, Sermet :Borçlar Hukuku Genel Hükümler, **Burcuoğlu, Haluk / Altop, Atilla:** İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993.

Tiftik, Mustafa: “Borç Sözleşmelerinin İrade Sakatlığı Sebebiyle İptalinde Uğranılan Zararların Tazmini”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Erzincan, C.X, S. 3-4, 2006.

Yavuz, Elif: Türk ve İngiliz Hukukunda Hile Kavramına Bakış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2007.

Yıldırım, Mustafa Fadıl: Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile, Ankara, Nobel Yayınevi,